

[0038]

12. Onforwirit

In Ofri. O.III,32 (Register van politie-overtredingen te Leeuwarden), blz. 79, lezen we: `Romka scoer om datter *onforwirket* hat Bauken mit en kanna mit byaer ney dae holla smyten deer Roliff dragher by waes'.

Het gecursiveerde *onforwirit* is door 't prefix *on* afgeleid van *forwirit*, dat het als adjectief. (resp. adv.) gebruikte partic. perf. is van 't verbum *forwirka*, dat in 't Got. *frawaurkjan* luidt, in 't Os. *farwuirkjan* en in 't Oe (Ags.) *forwyrca*.

Om de betekenis van dit *forwirka* in 't verband waarin 't hier voorkomt, vast te stellen, merken we eerst op, dat ook het Mnl. het werkwoord *verwerken* gehad heeft. Als transitief verbum had het behalve de tegenwoordige zin ook nog andere betekenissen.

I. In de eerste plaats kwam 't voor, met een *zaaknaam* als *object*, in de zin van: *door zijn daden het object verzondiven, verbeuren, verliezen*. Het prefix *ver* (Got. *fra*; Os. *far*, Ofri. *for*), dat in oorsprong verwant is aan 't verbum *varen* en 't adverbium *ver*, drukte veelal 't begrip *verwijdering* of ook vernietiging uit b.v. Ned. *vertrekken, verjagen, verbannen; vergaan, verteren, verbranden* enz. Ook in *verwerken* komt die betekenis van *ver* nog duidelijk uit. We geven een paar bewijspiaatsen ter toelichting.

a. In 't Mnl. lezen we 't in bovengenoemde zin in de *St. Servatius Legende* (ed. J.H. Bormans), vs. 2460: 'Want sij *verwraht* hadden *haer heyll*, Ende daar toe die *Gods hulde* (= gunst).' Voorts geeft Kiliaen: '*ver wercken sijn leen* j. verbeuren = cadere feudo delinquere feudum'. (Zie verder *Mnl. Wdb.* 9, 330).

b. Ook 't Mnd. had 't verbum in deze zin b.v. in de *Lübeck. Chron.* van de Dominikaan Herm. Korner, 197^c: 'konnik M. hadde *sin ricke vorwraht* unde vorbort'; zo ook in *Der Sünderfall* (ed. O. Schönemann), 104: 'Darmede hebben se *dat pardis vorwraht*' (Zie K. Schiller-A.Lubben, *Mnd. Wtb.* 5, 502).

c. In 't Ofri. vinden we 't werkw. eveneens in deze opvatting gebruikt b.v. in de Westlauwerse tekst van 't Seendrecht (K. von Richthofen, *Fri. Rechtsquellen*, 408, 14), waar we lezen. 'wantse habbet *forwrocht godes hulde* (= gunst)'.

Ook in het, door 't prefix *on* van 't adjectievisch gebruikte partic. perf. *forwerkat* (*forwrocht*), afgeleide, adjectief *onforwerkat* (*onforwrocht*) heeft 't verbum deze betekenis van *verbeuren*. We vinden dit adjectief b.v. in de Huns., Emsig. en Rustring. tekst van 'Die XVII Kuren' (ed. J. Hoekstra, blz. 81-83); 'thet allera monna ek an sine gode bi sitte, alsa lange sa hit *onforwrocht* hebbe' (Emsig. tekst). De Westlauw. tekst heeft hier 't verbum (partic. perf.) met de ontkenning *naet*: 'also langhe als hyt *naet forwrocht* habbe'. In overeenstemming hiermee heeft ook de Emsiger Nederd. tekst: 'so lange als he dat *nycht* vorbaert en heft ofte *vorwraht*'.

II. In de tweede plaats kwam 't werkwoord *verwerken* in 't Mnl. voor met een *persoonsnaam* of *-aanduiding* als *object* en dan had het de zin van: '*door zijn daden de gunst van iemand verliezen*', of: '*iemand tegen zich in 't harnas jagen*' of: '*zich iemand tot vijand maken*'.

a. Zo gebruikt Jan van Boendale 't in *Der Leken Spieghel*, III, 3, 427: 'Die *sinen vrient verwerct* om enen vrenden ... is dullike bedacht (is dwaas)'; en in III, 17, 99: 'Gherecht (= echte) vrient en is niet *verwrocht* so saen (=spoedig), terwijl we in 'Karel, ende Elegast', vs. 117 lezen: Ende ic nu moet stelen varen, sonder enich langher sparen: Varen stelen oft *God verwerken*', d.i. ik moet gaan stelen, of ik krijg God tegen mij. (Zie verder *Mnl. Wdb.* 9, 330). In overeenstemming hiermee geeft Kiliaen: '*verwercken sijnen vrient*. Opere siue facto offendere amicum, male mereri de amico, commereri aliquid erga amicum infensum malefactis reddere amicum.

b. Ook in 't Mnd. heeft 't verbum *verwerken* deze betekenis gehad b.v. in *Reinke de Vos* (ed. Fr. Prien), vs. 3156: 'My heft myt syneme bözen beraet (= list, bedrog) Eyn quaet schalk so verne ghebracht, Dat ick

myne vrunde hebbe verwracht’ d.w.z. dat ik mijn vrienden tegen mij in ‘t harnas gejaagd heb.

c. In deze zin treffen we *forwirka* ook eenmaal in ‘t Ofri. aan, namelijk in *Jurisprudentia Frisica* (ed. M. Hettema), II, 152: ‘Hyr fan steet in dat decretael: *de crimine falsi*, cap. 1: Dat een falsck orkena *foerwirket God, den riuchter ende den egh* (= partij)’. Dit is blijkbaar de vertaling van ‘t Lat. der *Decretalen van Gregorius*, X. 5, 20, 1 (summula): ‘Testis falsidicus tres *laedit*: Deum, iudicem et partem’.¹⁾ ‘Foerwirket’ is hier dus de tekenachtige Friese periphrase van ‘t Lat. *laedit*.

Uit het bovenstaande is het nu wel duidelijk geworden, dat *onforwirket* in de bovenaangehaalde aantekening uit het Leeuwarder politieregister (1502-1504) een afleiding is van ‘t verbum *forwirka* in de laatstbehandelde betekenis van *door zijn daden zich iemand tot vijand maken*. De zin van genoemde aantekening is dus, dat Romka, de kleermaker met de politie te doen gekregen heeft, omdat hij Bauke een bierkan naar ‘t hoofd gegooid heeft, *zonder dat deze door zijn gedrag aanleiding gegeven heeft tot zulk een daad van vijandschap*. ‘Onforwirket’ heeft hier dus de meer algemene adverbiale zin gekregen van: zonder daartoe door een daad of handeling aanleiding gegeven te hebben m.a.w. *zonder enige oorzaak of aanleiding*.

Groningen.

Chr. Stapelkamp.

1) De eigenlijke tekst luidt: ‘Falsidicus testis tribus personis est obnoxius: primum Deo, cuius praesentiam contemnit: deinde Iudici, quem mentiundo fallit: postremo innocenti, quem falso testimonio *laedit*’. In de nadere omschrijving (casus) heet ‘t: ‘Testis, qui falsum testimonium dicit, tribus personis obnoxius est: Deo, cuius praesentiam contemnit, iudici, quem fallit; et illi, contra quem falsum testimonium dicit’.